

Prof. dr. Senadin Lavić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences
Prof. dr. Zlatan Delić
Univerzitet u Tuzli / University of Tuzla
Filozofski fakultet / Faculty of Philosophy
Mr. sc. Amer Osmić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

UDK 321.01 + 001(497.6)(049.3)

BOSANSKI PROSTOR ZNANJA¹
Bosanski prostori znanja i obrazovanje pojmova o znanju
Između neoliberalne globalizacije i „postkomunističke“ tranzicije

BOSNIAN KNOWLEDGE AREA²
Bosnian Knowledge Area and Education on Knowledge Terms
Between Neoliberal Globalization and “Post-Communist” Transition

Sažetak

*Tekst je prikaz šestog naučnog skupa **Bosanskohercegovačka država i Bošnjaci** koji je održan 28. maja 2016. godine u organizaciji BZK „Preporod“.*

Summary

*This text is a review of the 6th Conference **B-H State and Bosniaks** organized by the BZK “Preporod” on 28 May 2016.*

Bosanski prostor znanja, kao specifičan singularitet, podrazumijeva prethodno obrazovanje pojmova ili govora o tom znanju. To pretpostavlja mogućnost ustanovljavanja održivog znanja o specifičnosti tog singulariteta (u vremenu i prostoru) koji je, u svim svojim bitnim određenjima, *pluralan*.

---

¹ Tekst je prikaz šestog naučnog skupa **Bosanskohercegovačka država i Bošnjaci** održanog 28. maja 2016. godine u organizaciji BZK „Preporod“.

² This text is a review of the 6th Conference **B-H State and Bosniaks** organized by the BZK “Preporod” on 28 May 2016.

U tome poduhvatu riječ je o logosu bosanskog prostora znanja koji je zahvaćen epohom evropskog nihilizma. To je veoma težak, gotovo nemoguć zadatak, ali isto toliko neophodan i obavezujući za mišljenje. Nakon radikalne sumnje u moć filozofije da, iz prvih principa, deducira znanje o svijetu, svijet u kojem jesmo danas nalazi se u gotovo nepredstavljivom stanju kognitivne bijede i očajanja. Mjesto prve filozofije zauzela je *nova ekonomija* znanja i informacija. Ona je zauzela mjesto fundamentalne društvene ontologije 21. stoljeća. Ona se nametnula kao privilegirana, znanstvena slika svijeta, koja ima monopol na razumijevanje same ideje znanja; monopol na razumijevanje i planiranja globalnog i regionalnog socioekonomskog razvoja; monopol na razumijevanje i apliciranje koncepta održivog razvoja odnosno održivosti pojedinaca i zajednica.

Pluralitet bosanskih prostora znanja proizlazi iz specifičnog karaktera samog bosanskog singulariteta, dok specifični singularitet bosanskog prostora znanja proizlazi iz povijesno otvorenog pluraliteta značenja njegovog imena u vremenu i prostoru. Dakle, singularitet i pluralitet bosanskog prostora znanja uzajamno se pretpostavljaju i nadopunjuju kroz forme evropske filozofske antropologije, socijalne ontologije znanja i sociologije prava koje govore o novim oblicima društvenosti nakon genocida. Nemogućnost esencijalističkog utemeljenja nekog filozofskog (prvog ili posljednjeg), metafizičkog znanja o tom singularitetu vodi do pluralizacije singulariteta bosanskog prostora znanja u društvenim i humanističkim znanostima, kulturi, umjetnosti, filozofiji, arhitekturi i praktičnim djelatnostima bosanskih ljudi. Pluralitet značenja pojmova kao što su znanje, prostor i identitet zahtijeva kvalitativno obrazložene analitičke i normativne okvire koji u novim programima rada nisu nespojivi sa otvorenim karakterom bosanskog singulariteta. Specifična otvorenost bosanskog singulariteta (koji se našao na udaru genocidnih projekata) za razumijevanje neophodnosti miroljubive rekonstrukcije evropskih projektnih identiteta očituje se u miroljubivom identitetu bosanskog singulariteta kao takvog. Taj specifični oblik bosanskog singulariteta – singulariteta koji je već u svom temeljnom određenju otvoren za ono pojedinačno, i na taj način pluralan – nazivamo *bosanstvom*. U procesu izgradnje prostora održivog znanja o vlastitom singularitetu bosanski singularitet nije zatvoren za evropske i svjetske pluralističke prostore znanja koji su na inteligentan način otvoreni za povijesni, komunikacijski, egzistencijalni i aksiološki pluralitet poimanja samog svijeta.

Vulgarizacija značenja vremena i prostora, koja se događa u doba „uspona“ i dramatične krize projekta neoliberalne globalizacije svijeta (a koja se rukovodi apoteozom „jezika tržišta“), rezultirala je i različitim zahtjevima za

povratkom ka nekim navodno „autentičnim“ ili „čistim“ formama egzistencije. Ukorjenjivanje kolektivnog identiteta u etno-klero-nacističkim slikama svijeta, koje se 90-ih godina 20. stoljeća događalo u bosanskohercegovačkom semiotičkom, geopolitičkom, biopolitičkom i vojnom okruženju, rezultiralo je projektima etničkog čišćenja i genocidom nad Bošnjacima koji su izvršili srpska vojska i policija. Rezultat svega toga je brisanje, minimiziranje, potiskivanje i vulgarizacija značenja bosanstva. Dakle, etno-klero-nacionalistička vulgarizacija značenja vremena, prošlosti i budućnosti kao i vulgarizacija znanja o vremenu i prostoru u doba globalizacije svijeta rezultirala je opasnim redukcionizmima, nasiljem protiv čovječanstva te globalnim i regionalnim nesporazumima. Ti nesporazumi traju i danas se prelamaju preko epistemičke strukture Bosne koja je kontaminirana podlim ideološkim diskursima projiciranih obmana antibosanstva. Oni se negativno odražavaju na ispravno razumijevanje kao i na očuvanje specifičnog karaktera singulariteta *bosanskog prostora znanja* i *bosanstva* kao takvog.

Uvjerenje koje govori o neophodnosti oblikovanja bosanskog prostora znanja o specifičnostima vlastitog identiteta očituje se u različitim formama, a prije svega podrazumijeva identifikaciju vokabulara (terminologije, kategorija) uz pomoć kojih mišljenje, kao reflektivno istraživanje, stupa u odnos prema kvalitativno definiranom prostoru značenja ključnih pojmova. U tome ključnu ulogu igraju humanističke i društvene znanstvene discipline koje nam predočavaju nihilističku pustoš kao rezultat planskog poricanja bosanstva.

Bosanstvo kao ishodište

Bosanski prostor znanja podrazumijeva razvijanje cjelovite strukture znanja o društvenom sistemu Bosne i njegovim povijesno-političkim procesima neovisno od pojedinih političkih ili ideoloških opcija koje nas obmanjuju i zavode na pogrešan put u aktuelnom stanju. Riječ je o kvalitetnoj svijesti u vlastitom društvenom sistemu i fenomenima koji ga određuju povijesno i bitno utječu na njegovo stanje danas. Očuvanje bosanskog prostora znanja znači očuvanje misli i znanja o Bosni. Brojnim antibosanskim projekcijama u povijesti potisnuto je **bosansko znanje** ili, precizno rečeno, **znanje o bosanstvu kao ishodištu i smislu našeg povijesnog postojanja**.

Zahtjev da se očuvaju *bosanski prostori znanja* jeste, ustvari, izraz nužne povijesne potrebe za oslobađanjem Bosne od laži i nametnutih mitomanskih

konstrukcija koje nemaju veze s istinom i historijskim činjenicama. To je krajnji cilj razvijanja bosanskog prostora znanja ili bosanske samosvijesti kao reflektivnog odnosa prema vlastitom bivstvovanju u vremenu i prostoru. **Antibosanske forme znanja** pokušavaju prikriti svijest bosanstva o sebi i skloniti ga iz vidika naše savremenosti.

Bosansko političko mišljenje ima zadataka da dostigne **inteligentni politički sistem** u kojim se racionalnim mišljenjem i odlučivanjem dostiže maksimalizacija ljudskih sloboda i prava. Trenutni politički sistem u Bosni je **iracionalan** i zasnovan na genocidu i drugim ratnim zločinima nad civilnim stanovništvom, što danas predstavlja povijesni apsurd u cijeloj civiliziranoj zajednici nacija. U Bosni je ratnom agresijom uništen legalni Ustav Republike Bosne i Hercegovine i zemlja je dovedena u agoniju i sporno ustavno stanje s aneksom IV.

Posmatrano kroz cijelo 20. stoljeće, uočljivo je da se bosansko političko, povijesno, kulturno i teritorijalno postojanje pokazuje kao predmet velikodržavnog hegemonizma i ekspanzionizma i kao takvo se pokušava preinačiti u „nešto drugo“. Otud dolazi nacijsko poricanje Bosne od velikosrpstva i velikohrvatstva kroz brojne historiografske, ideološke i političke konstrukcije. **Pokušaj brisanja Bosne s mape svijeta** završio je genocidom koji još nismo razumjeli kao monstruozi organizirani zločin prvih susjeda koji ga i dalje besramno i morbidno poriču. Sve to postalo je sastavni dio nihilizirane „kulturne“ antibosanske matrice od druge polovice 19. stoljeća.

Primjer zločina genocida u Bosni i Hercegovini, kao primjer zločina protiv čovječanstva, koji se planirao, racionalno organizirao, događao i medijski dokumentirao, ustanovljavao i posmatrao devedesetih godina 20. stoljeća, dakle, upravo u vrijeme promocije globalnog društva znanja, pokazao je, ustvari, da je modernistička vjera u neograničeni linearni progres, vjera u napredak, rast i razvoj za sve – zapravo pogrešna. Znanstveno-tehnički napredak, nažalost, nije bio ujedno i humani napredak. Zato su nam potrebni novi programi rada u društvenim znanostima koji bi ukazali ne samo na kognitivnu i orijentacijsku krizu zapadnog koncepta racionalnosti nego i na dublju moralnu krizu vrijednosnih orijentacija koja je zahvatila cijeli savremeni svijet.

Danas je sasvim vidljivo da se uzdizanje potisnutog bosanstva događa kao nezaustavljiva povijesna pojava i proces uz narastanje prepoznatljive **bosanske političke misli** koja je već odavno zatomljena i potisnuta iz našeg mišljenja i načina djelovanja. **Bosansko političko mišljenje bilo je potčinjeno**

izvanbosanskom velikodržavnom hegemonizmu i njegovom insceniranom definiranju bosanskog bića, s jedne strane, i sasvim ahistorijsko sa svojim imaginacijama nekog zlatnog doba turčijata, s druge strane. U tome su decenijama nestajale i propadale velike prilike bosanskog bića, kontroliranog kroz moć sistema velikodržavne hegemonije.

Negacija bosanskog prostora znanja

U tom negiranju **bosanskog prostora znanja** ili bosanske samosvijesti i znanja o sebi velikosrpska opsada Bosne traje već dugo i ne pokazuje znakove posustajanja. Njezin strateški cilj je da hipnotizira i paralizira **bosansku misao (mišljenje)** i **pasivizira** ktitički intelektualni potencijal bosanskih mislećih ljudi. Ona je za tu svrhu konstruirala brojne **lažne priče o bosanskoj povijesti i procesima** koji su je bitno odredili. Naročito su ljudi sa strane, iz Beograda i Zagreba, voljeli pisati *povijest Bosne*. Proces „srbiziranja” i „kroatiziranja” Bosne doveo je do **fantazijskih konstrukcija** u kojima je bosansko znanje o sebi zamućeno i potisnuto iz društvenih i obrazovnih sistema. Tu je, prije svega, riječ o pretvaranju bosanskog srednjovjekovlja i njegovih sadržaja u nešto što nikada nisu bili, odnosno pretvaranje Bosne u „srpsku ili hrvatsku Bosnu”, zašto ne postoje historijski dokazi i znanstveno zasnovane činjenice. Srpska historiografija je uložila velike napore da prilagodi povijest svojim interesima i interpretira činjenice onako kako bi to odgovaralo savremenoj velikosrpskoj hegemonijskoj ideji i političkim ideologijama. Zato su nastale teze „srednjovjekovna Bosna je samo dio Srbije” i „Bosna i Hercegovina su srpske zemlje”. Danas znamo koliko je bilo pogubno **krivotvorenje autentične bosanske povijesti**. Stoga je pred nama zadatak dezavuiranja brojnih falsifikata koji su ciljano ubačeni u bosanski prostor znanja.

Velikosrpsko spinovanje Bosne i podmetanje laži u **bosansku komunikativnu orbitu** jeste proces koji je započeo u drugoj polovini 19. stoljeća i traje do danas. Najveća laž koja je postala „istina“ jeste velikosrpski narativ o tzv. „srpskim zemljama“. Održanju te podle fantazme doprinosi podanička svijest i pasivno držanje intelektualaca prema procesima koji potkopavaju tokove ispravnog znanja u našem društvu. Isto tako, ali s drugim velikodržavni intencijama, naprimjer, Tvrtko I Kotromanić postaje „hrvatski vladar” u brojnim konstrukcijama povijesti, čime se upotpunjuje isti proces, to jeste pokušaj pretvaranja Bobovca i Kraljeve Sutjeske u „hrvatska“ medijavalna mjesta, te se time skriva istina da je tu **srce bosanstva** od davnina. Antibosanske politike identiteta već dva stoljeća poriču bosanstvo i pluralnu strukturu njegovog trajanja.

Nametnute su neprecizne i proizvoljne definicije pojmova, a pojmovi su misli o bitnim svojstvima pojava, procesa, stvari i događanja oko nas. Tamo gdje nema pojmova, nema ni pojava ni događaja. U komunikativnoj orbiti današnje Bosne još uvijek ordinira elementarno nerazlikovanje pojmova *narod* ili *narodna grupa* (etničkim karakteristikama imenovana grupa ljudi: jezik, teritorija, religija, historija, događaji, navike i običaji, ličnosti, mitovi, predaje, priče...) i *nacija* (građani jedne države, političko-pravna zajednica). Nacija se balkanski svodi na religijsku razliku – a to nema veze s nacijom kao političkom zajednicom ljudi u jednoj nezavisnoj državi u našem vremenu.

Nedavno objavljeni rezultati popisa stanovništva pokazali su da u Bosni i Hercegovini živi 3,5 miliona Bosanaca koji su se izjašnjavali etnički kao Bošnjaci, Hrvati, Srbi, Jevreji, Romi, Crnogorci, Albanci i drugi. Demografski smo vraćeni u 1965. godinu. Oni su, nažalost, opterećeni nesavladanom prošlošću i gube orijentacijsku jasnoću među drugim evropskim nacijama. Bosanski prostor znanja, koji obuhvata znanja i znanstvene discipline kojima su se bavili ili bave znanstvenici iz Bosne i Hercegovine kao i oni koji djeluju van granica BiH ali su usko vezani za svoju domovinu, morao bi biti mišljen kao mreža vertikalnih i horizontalnih tokova znanja u našoj savremenosti. Jačanje *bosanskog prostora znanja* nije stvaranje neke nove ideologije, nego neophodan samokritičko-kulturološki pristup koji kroz dugoročne projekte mora izgraditi nove mape uma bosanstva.

U toku je proces poricanja bosanskog znanja kroz:

- privikavanje građana Bosne na destruirajuću antibosansku matricu kao „opravdanu“ ili kao „normaliziranu nenormalnost“ u okviru **potiskivanja bosanskog prostora znanja**; to je danas primjetljiv proces u medijskoj agresivnoj propagandi i mitovima koji dolaze iz manipulacijskih centara. Time se postiže intelektualna paraliza i nesposobnost kritičkog promišljanja zločina protiv Bosne;

- plansku srbijansku i velikosrpsku *relativizaciju genocida*; obesmišljavanje genocida nad Bošnjacima je nastavak genocida; vrijeđanje žrtava i mrtvih, nihilizam propagande, zamućivanje značenja pojmova kroz proizvoljno i obmanjujuće spinovanje događaja;

- *poricanje* i *skrivanje činjenice* da je srpska vojska napravila masovne zločine u Bosni tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, a među tim zločinima je **genocid**. To se ne smije marginalizirati i potisnuti iz svijesti svih ljudi u Bosni i Hercegovini i njenom okruženju.